

2. Мельничук Л. С. Народна культура і майбутній вчитель // Народна культура в контексті національного виховання: Зб. наук. пр. [відп. ред. Л. С. Мельничук]. – Вінниця, 2004. – С. 280-287.
3. Мельничук Л. С. Від роду до народу, від народу до роду: Народознавчі студії; Спогади друзів, колеги однодумців. Кн. 1. / Упоряд. І. П. Мельничук. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – 240 с.
4. Пірус Т. П. Виховання студентської молоді засобами народознавства у Вінницькому державному педагогічному університеті // Героїко-патріотичне виховання молоді в ціннісних орієнтирах сучасності. Метод. Посібник / С. В. Онуфрійчук, Т. В. Лещинська, М. В. Фаліштинський, Л. Ф. Збарашук – Вінниця, 2010. – С. 101-105.
5. Пірус Т. П., Пірус К. Л. Формування колекції писанок у фондах навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля інституту історії, етнології і права ВДПУ імені Михайла Коцюбинського // Вісник інституту історії, етнології і права / Збірник наукових праць. Вип. 10. – Вінниця, ФОП Корзун Д. Ю., 2012. – С. 144-147.
6. PirusTetyana.Ukrainian pysanka as one of the denominatorsin multicultural dialogue // Miedzynarodowa konferencjanaukowa «Cztery narody, cztery spojrzenia» Perspektywy dialogu miedzykulturowego. – Kiece, 2012. – P. 63-65.
7. Федорчук І. Українська культура – джерело натхнення для науковців і народних майстрів // Педагог, № 2 (418), жовтень 2014. – С. 3.
8. Пірус Т. Етнотерапія для всіх // Педагог. – 2014. – Грудень (№4). – С. 4.
9. Пірус К. Вчимося у майстрів // Педагог. – 2013. – Листопад (№3). – С. 3.
10. Мудрак Д. «І душі частину готова віддати, щоб прийшов Великдень до їхньої хати» // Педагог. – 2014. – Квітень (№80). – С. 4.
11. П'ятак О. Народні іграшки у вихованні // Педагог. – 2014. – Березень (№ 7). – С. 3.
12. Федорчук І. «Стелися, Доле, Україні рушниками» // Педагог. – 2014 – Вересень (№1). – С. 4.
13. Федорчук І. Заради збереження культурно-духовних надбань // Педагог. – 2014. Жовтень (№2). – С. 2.
14. Савенець О. Доки люди пишуть писанки, доти існуватиме світ // Студентська територія. – 2018. – Березень (№2). – С. 1.

УДК [37+7] 477

Т. Сідлецька,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри філософії та гуманітарних наук
Вінницького національного технічного університету

T.Sidletska
Vinnytsia National Technical University

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

ARTISTIC EDUCATION IN UKRAINE: THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT TRENDS

Анотація. У статті з'ясовано поняття «мистецька освіта». Охарактеризовано сучасну систему підготовки мистецьких кадрів, зокрема, розкрито особливості діяльності мистецьких закладів освіти. Здійснено аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку мистецької освіти в Україні.

Abstract. The article clarifies the concept of «artistic education». The modern system of preparation of artistic personnel is characterized, in particular, features of activity of art educational institutions are revealed. The analysis of the current state and tendencies of the development of artistic education in Ukraine is carried out.

Ключові слова: мистецька освіта, мистецькі заклади освіти, навчальні плани, мистецькі кадри, особистість.

Key words: artistic education, artistic educational establishments, curricula, artistic personnel, personality.

Важлива роль у сучасних державотворчих процесах належить мистецькій освіті як специфічній освітній галузі. Саме через неї реалізуються актуальні завдання збереження духовної спадщини народу, формується естетична культура особистості. Зміни, що сьогодні відбуваються у мистецькій освіті, її інтеграція у світовий культурний простір, розв'язання проблем духовного виховання молодого покоління зумовлюють актуальність даної публікації.

Дослідження проблем мистецької освіти свідчить про багатовекторність її вивчення. Так, у працях сучасних філософів Ю. Л. Афанасьєва, В. А. Бітаєва, Л. Т. Левчук, В. А. Личковаха, В. І. Мазепи, О. І. Оніщенко, С. І. Уланової, В. Г. Чернеця, порушуються проблеми естетичного виховання, гуманізації особи. У роботах аналізуються теоретичні аспекти мистецтва, його

культуросотворчий і виховний потенціал, розглядається розвиток духовної культури та світоглядної позиції особистості засобами мистецтва. Педагогічні дослідження І. А. Зязюна, Л. М. Масол [5], Г. М. Падалки, О. П. Рудницької [7], В. Ф. Орлова, О. М. Олексюк, О. П. Щолокової присвячені розробці методології мистецько-освітньої проблематики, також тут зазначається про вагомий роль мистецтва та мистецької освіти у вдосконаленні особистості та формуванні її духовного потенціалу. Поняття мистецької освіти сучасні вчені-педагоги розглядають у нерозривному зв'язку із загальною освітою, не виділяючи особливостей професійної мистецької освіти та її структурних складових. Водночас, серед низки наук, надбання яких безпосередньо спрямовані на задоволення потреб мистецької освіти чільне місце займає мистецтвознавство. Саме в цій сфері сьогодні продуктивно розробляється мистецько-освітня проблематика. У роботах С. М. Волкова [1], О. Г. Майорової, О. І. Малозьомової, С. І. Нікуленко, О. В. Овчарук, Л. Л. Савицької, Л. Д. Соколюк, К. І. Шамаєвої, Р. Т. Шмагала [8], В. Д. Шульгіної та інших розглядаються питання історії мистецької освіти, здійснюється аналіз проблем діяльності окремих видів мистецьких закладів освіти, позашкільної освіти, проблем підготовки мистецьких кадрів у сфері музичної, художньої, хореографічної, театральної освіти.

Однак, попри значну увагу вчених до різних аспектів мистецько-освітньої проблематики, в українському мистецтвознавстві помітно бракує досліджень, в яких би визначалася специфіка мистецької освіти, розкривалися особливості її функціонування в світлі сучасних процесів реформування освітньої сфери.

Мета статті - виявлення основних сутнісних характеристик і структури мистецької освіти в Україні, аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку цієї сфери.

Поняття мистецької освіти до наукового обігу було введено відомою українською ученою О. П. Рудницькою, яка з точки зору педагогіки розкрила характерні особливості мистецької освіти, що відрізняють її від інших галузей навчання і виховання. За визначенням дослідниці, «мистецька освіта – це освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури. Мистецька освіта як процес та результат формування якостей особистості засобами навчання і виховання поділяється на початкову, середню, вищу, загальну і спеціальну» [7, с. 33].

Дослідниця Л. М. Масол розглядає мистецьку освіту, поділяючи її на загальну (базову, масову, шкільну), спеціальну (спеціалізовану) та професійну. Спеціальну (спеціалізовану) мистецьку освіту учена трактує як синтез загальної та початкової професійної мистецької освіти. При цьому загальну мистецьку освіту, на думку Л. М. Масол, надають загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади, спеціалізовану освіту - дитячі мистецькі школи та спеціалізовані загальноосвітні мистецькі навчальні заклади, професійну – вищі мистецькі заклади освіти [5, с. 47].

У галузі мистецтвознавства і культурології учені розглядають мистецьку освіту як спеціалізований вид освіти. На думку мистецтвознавця Р. Т. Шмагала, дослідження мистецької освіти «мають всі підстави вийти з галузі міждисциплінарного знання і стати автономною субдисципліною мистецтвознавчої науки, оскільки, незважаючи на всі проблеми та загрози, які переживало українське мистецтво, мистецька освіта через її пов'язаність з мистецькою практикою залишалася чи не єдиною галуззю, як оберігала і відстоювала його інтереси» [8, с. 36].

Культуролог С. М. Волков розглядає мистецьку освіту як підсистему культури і водночас як сферу гуманітарного знання, що виявляється в мистецькій діяльності. Мистецько-освітня діяльність, на думку ученого, пов'язана з функціонуванням професійно спрямованих мистецьких (культурно-мистецьких) закладів освіти, основне призначення яких - підготовка кадрів, що планують здійснювати свою діяльність у сфері професійного мистецтва (театрального, музичного, образотворчого, кіномистецтва тощо) [1, с. 31].

Як бачимо, учені розділяють мистецьку освіту на дві окремих складові – загальну та спеціалізовану і пов'язують функції з її забезпечення з діяльністю різних типів навчальних закладів – загальноосвітніх і позашкільних, які належать до сфери освіти (загальна мистецька освіта) та спеціалізованих сфери культури (професійна мистецька освіта).

Ми ж у дослідженні опираємося на визначення мистецької освіти, подане у Законі України «Про освіту» (2017 р.), де мистецька освіта трактується як «спеціалізований вид освіти, що передбачає формування у здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття ним комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва» [3]. На нашу думку, у цьому тлумаченні поняття мистецької освіти досить вичерпно розкрито її специфіку і показано відмінність від інших видів освітньої сфери.

Система мистецької освіти в Україні сформувалася в середині 30-х років ХХ ст. і була невід'ємною складовою загальної системи освіти в Радянському Союзі. Спочатку була створена система музичної освіти, основні принципи організації і змісту якої стали основою організації професійного навчання художнього, театрального, хореографічного напрямів. В організації мистецької освіти визначальною була концептуальна єдність всього навчально-виховного процесу. Це, з одного боку, позбавляло ініціативи заклади освіти, а з іншого - забезпечувало дотримання у навчанні єдиних державних стандартів, критеріїв якості освіти. Так, єдині навчальні плани і програми робили можливим засвоєння студентами повного обсягу знань при переведенні на навчання з одного вищого закладу освіти до іншого, в результаті чого студент міг вільно вибирати заклад освіти для продовження навчання за обраною спеціальністю на більш високому освітньому рівні.

За період становлення мистецької освіти нагромадився цінний науково-методичний і організаційний досвід, що забезпечувало досить високий рівень кваліфікації фахівців. Була створена система творчих майстерень і виконавських шкіл, яку очолюють відомі митці. Варто відзначити, що методика організації навчального процесу в мистецьких закладах освіти мала власні специфіку і системні принципи, які суттєво відрізнялися від загальновідомих освітніх основ, притаманних технічним або іншим гуманітарним закладам освіти, що здійснювали підготовку фахівців масових професій. Головними тут були особистісний підхід, спрямований на розвиток внутрішнього світу вихованця, формування його особистісної ціннісної свідомості; корелятивні зв'язки різних спеціальностей; наставництво (формування практичних навичок студентів здійснюється під наглядом досвідченого виконавця-педагога); важлива роль практики соціокультурної діяльності. До того ж через доступність мистецьких навчальних закладів освітою були охоплені широкі верстви населення, що здобували необхідні знання.

Однак, існувала і ціла низка проблем, які неможливо було вирішити в умовах тотальної централізації управління сферою освіти та уніфікації методичного забезпечення. Навчальні плани і принципи організації навчального процесу завжди перебували під контролем держави. Програми абсолютно всіх дисциплін, навчально-методичну літературу створювали в столиці СРСР Москві або, іноді, – в столиці України Києві відомі вчені-методисти. Перед запровадженням методичної літератури у навчальний процес здійснювалось її обговорення, апробація, перевірка цінності. Через це навчальні програми, посібники і підручники мали високий науково-методичний рівень.

Проте така централізація і уніфікація системи освіти сповільнювала, а інколи і заважала оновлювати навчальний процес, була неспроможною швидко реагувати на вимоги часу, ускладнювала використання новаторських методів навчання. Негативно впливала на процес навчання і надмірна ідеологічна залежність навчального матеріалу.

У 90-х роках ХХ століття, зі здобуттям Україною державної незалежності, у розвитку мистецької освіти відбулися істотні зміни. Вищим закладам освіти надається більша самостійність у визначенні змісту освіти та шляхів їхнього розвитку. Створюються заклади освіти нового типу, що є більш різноманітними за своєю структурою, гнучкими за принципами навчання, такими, що можуть швидко реагувати на запити сучасності. Консерваторії, як вищі заклади освіти, за західноєвропейським зразком набувають статусу академій, інститути перейменовуються в університети. У вищих мистецьких закладах освіти відкриваються нові факультети і кафедри (оперної режисури в консерваторії, естрадного мистецтва в училищі і т. д.). Тут же розвиваються старі і створюються нові об'єкти культури, що слугують базами практики - оперні студії, сектори педагогічної практики, театральні студії, виставкові павільйони, музеї закладів освіти тощо.

Водночас, дослідники визначають проблеми, які необхідно було розв'язати суспільству, закладаючи підвалини системи мистецької освіти у незалежній Україні. Це питання зменшення бюджетних витрат на утримання навчальних закладів, визначення місця державних органів в управлінні закладами освіти, визначення спільного і відмінностей у змісті і напрямках навчання, шляхах розв'язання соціальних проблем молоді, визначення стандартів освіти і академічних свобод вищих закладів освіти [1].

Сьогодні в Україні функціонує багатоступенева і безперервна система підготовки мистецьких кадрів, до якої входять початкові спеціалізовані мистецькі заклади освіти (дитячі мистецькі школи) - позашкільна освіта; середні спеціалізовані мистецькі школи-інтернати - загальна середня освіта та професійна підготовка; вищі заклади освіти (коледжі, університети, академії) – професійна мистецька освіта.

У мережі початкових спеціалізованих мистецьких закладів освіти системи Міністерства культури України (музичні, хореографічні, художні, хорові, школи мистецтв тощо) налічується 1296 одиниць [6]. Мистецькі школи не лише дають початкову професійну підготовку майбутнім митцям, але й виховують грамотного слухача (глядача), здатного сприймати і адекватно оцінювати продукцію академічної культури. Термін навчання у таких закладах освіти - 5-7 років. Діяльність

педагогічних колективів мистецьких шкіл спрямована на всебічний розвиток творчої особистості кожної дитини, формування духовності та високих моральних цінностей, реалізацію здібностей і талантів.

До мережі середніх спеціалізованих шкіл-інтернатів входять 6 закладів освіти. Школи-інтернати були створені у 30-40-х рр. ХХ ст. при вищих мистецьких закладах освіти. Ці школи використовують у своїй роботі типові навчальні плани і програми, які розраховані на навчання дітей з яскравими музичними чи художніми здібностями. Термін навчання у школах-інтернатах - 11 років.

У мережі вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації нараховується 51 заклад. До них належать музичні, художні, театральні, хореографічні, коледжі і культури мистецтв. Термін навчання у цих закладах освіти становить 4-5 років, вони здійснюють підготовку фахівців, як правило, на базі неповної загальноосвітньої школи. Тут продовжується удосконалення навичок, набутих у початкових спеціалізованих мистецьких закладах освіти, відбувається розширення і ускладнення репертуару, художніх завдань.

Підготовку фахівців з вищою мистецькою освітою здійснюють 15 вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації державної форми власності. До них належать академія культури, музичні академії, університет мистецтв, університет театру та кіно, художня академія, академія циркового мистецтва, академія мистецтв, університети культури. Термін навчання у вищих мистецьких закладах освіти становить 4-6 років за наявності попередньої мистецької (музичної, художньої, театральної, хореографічної) освіти на рівні коледжу або середньої спеціалізованої школи-інтернату. Цього вимагають досить складні за змістом навчальні плани вищих закладів освіти.

Особливою формою вищої мистецької освіти є асистентура-стажування, де здійснюється підготовка виконавських кадрів вищої кваліфікації. Зарахування до асистентури-стажування відбувається за результатами вступних іспитів з фаху, філософії та однієї з іноземних мов (англійської, німецької, італійської, французької, іспанської) в межах діючих програм для вищих закладів освіти. Навчання в асистентурі-стажування становить три роки з відривом від виробництва. Випускники асистентури-стажування отримують кваліфікацію «викладач вищого закладу освіти, концертний виконавець». Водночас, асистентура-стажування є необхідним підривнем для вступу на навчання за програмами підготовки за ступенем доктора мистецтва.

Кожен із закладів освіти має власні творчі школи, що різняться за змістом, але мають єдину методику і форму навчання. Вони зберігають традиції, створені педагогічною практикою України у процесі підготовки мистецьких кадрів. Головним завданням вищих мистецьких закладів освіти є здійснення освітньої діяльності, основу якої становлять навчальна, виховна, наукова, культурно-просвітницька та методична роботи.

Вищі мистецькі заклади освіти самостійно визначають зміст освіти з урахуванням державних стандартів, які розробляють фахівці цих установ. Вони самостійно встановлюють форми і методи проведення навчально-виховного процесу відповідно до ліцензованої діяльності, а також напрями наукових досліджень.

Важливою у системі вищої мистецької освіти є комплексність у підготовці фахівців. Студенти, вивчаючи суміжні спеціальності, набувають освітніх кваліфікацій актор-режисер, музикант-інструменталіст – диригент, композитор, художник-мистецтвознавець. Програмами навчання вищих мистецьких закладів освіти передбачено також і набуття освітньої кваліфікації «викладач». Оволодіння декількома спеціальностями надає випускникам ширший вибір професій і робить їх конкурентоспроможними на сучасному ринку праці.

Отже, сформована освітня вертикаль: мистецька школа - коледж – університет, академія як мережа мистецьких закладів освіти по всій території України створює умови для послідовного формування особистості професійного митця і зберігає традицію безперервності та наступності мистецької освіти.

Сьогодні в Україні відбувається реформування законодавчого забезпечення діяльності мистецьких закладів освіти. У 2014 р. було прийнято новий Закон України «Про вищу освіту», в якому вперше були прописані окремі норми, що визначають наявність спеціалізованих закладів вищої освіти культурного і мистецького спрямування та розкривають деякі особливості їхньої діяльності.

Важливим новаторством Закону України «Про освіту» 2017 р. стало запровадження підготовки докторів мистецтва. Очікується, що ступінь доктора мистецтва стане аналогом ступеня доктора філософії в мистецькій освіті для підготовки науково-педагогічних кадрів, які безпосередньо займаються формуванням майбутнього митця та його виконавської майстерності. Ступінь доктора мистецтва буде також однією з підстав для присвоєння вчених звань доцента і професора викладачам-митцям.

Разом із тим, на сучасному етапі у сфері мистецької освіти існує низка проблем, пов'язаних зі складною соціально-економічною та політичною ситуацією в державі. Це недостатнє бюджетне фінансування, слабе матеріально-технічне забезпечення освітніх закладів, їхня неготовність до функціонування в сучасних умовах. Мистецька освіта поступово стає недоступною, елітною, що зумовлює різке зменшення контингенту в усіх ланках її системи, а також значне скорочення кількості шкіл мистецтв та студій. Важливою залишається проблема узгодження системи мистецької освіти в Україні із європейськими стандартами. Здійснення реформування освітньо-кваліфікаційної структури мистецької освіти варто обов'язково здійснювати із урахуванням власних мистецьких традицій, національної специфіки, найкращих вітчизняних здобутків у підготовці мистецьких кадрів.

Висновки. Таким чином, багаторічний досвід виховання творчих особистостей яскраво свідчить про ефективність сучасної системи мистецької освіти і доводить її життєздатність. Важливим завданням цієї системи є підготовка не лише високопрофесійного фахівця, але й всебічно розвиненої особистості, здатної спрямувати свою життєдіяльність у русло гуманістичного розвитку суспільства й саморозвитку на основі засвоєння національних і загальнолюдських цінностей.

Література

1. Волков С. М. Професійне мистецтво й мистецька освіта: точки перетину, орієнтири розвитку / С. М. Волков // *Культура України*. - Київ, 2013. - Вип. 42 (1). - С. 30-42.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Верховна рада України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>, вільний. – Назва з екрана.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Верховна рада України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>, вільний. - Назва з екрана.
4. Колос Т. М. Початкова мистецька освіта як складова сучасного культурного простору України / Т. М. Колос // *Вісник ДАКККиМ*. - Київ: Міленіум, 2013. - № 1. - С. 127-132.
5. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л. М. Масол. - Київ: Промінь, 2006. - 431 с.
6. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Культурно-мистецька освіта на сучасному етапі: прагнення, виклики, перспективи», 23-24 листопада, 2018 р., м. Київ. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/document/.../матеріали_укр.pdf, вільний. – Назва з екрана.
7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. пос. / О. П. Рудницька. - Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2005. - 360 с.
8. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції: монографія / Р. Т. Шмагало. - Львів: Українські технології, 2005. - 528 с.

УДК 37. 477

Ю. Старовойт,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовознавства
Вінницького національного технічного університету

Yu. Starovoi
Vinnytsia National Technical University

МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

ART AS A FACTOR OF EDUCATION YOUTH

Анотація. У статті розглядаються сучасний стан естетичного виховання молоді в навчальних закладах.

Abstract. The article deals with the current state of aesthetic education of youth in educational institutions.

Ключові слова: мистецтво, виховання, молодь

Key words: art, education, young

«Университет развивает все стороны человеческой личности,
в том числе и глупость» А.П. Чехов

Цей епіграф покликаний одразу підкреслити, що самі по собі найблагородніші засоби виховання, найкращі методи формування особистості не можуть абсолютно гарантувати стовідсотковий «результат на виході». Більше того, серед самих видатних діячів мистецтва, що залишили нам у спадщину найцінніші шедеври, зустрічалися постаті зі своїми «скелетами у шафі», а тим більше – серед професійних найтонших поціновувачів цих шедеврів. Хомо сапієнс –